

СЕМІОТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ АНТРОПОМОРФНОГО ПОРЯДКУ

У статті репрезентовано комплексне моделювання триади концептів FEELING:EMOTION:SENSE на перетині двох векторів об'єктивзації концептів: лінгвостатистичного підходу та семантико-когнітивної дескрипції.

В статті представлено комплексное моделирование триады концептов FEELING : EMOTION : SENSE на пересечении двух векторов объективации концептов – лингвостатистического подхода и семантико-когнитивной дескрипции.

A complex model of the triad FEELING:EMOTION:SENSE has been presented intersecting two vectors of the concept objectivation: linguistic statistical techniques as well as cognitive semantic description.

Ізоморфність лінгвістичного, когнітивного та аксіологічного просторів відображає кореляцію і локалізацію мовних знаків у категоріях культурного коду. Важливу функцію регулятора процесів, що опосередковують перцепцію культурно-маркованої інформації, реалізує емотивний потенціал семантики слова, який варіюється від інгерентного (глибинно віртуального) до адгерентного (контекстуального) [6, 211]. Каталог як екстеріоризованих так і вербалізованих емотивів (див. 6) формує інтенціонал та імплікаціонал сенсорної картини світу, яка в свою чергу облігаторно відтворена у дискурсі – модулі семіотичного універсуму культури [5, 593].

О.О. Залевська доповнює феномен картини світу механізмом когнітивної обробки інформації – лексиконом, при чому компонентами останнього є знання, зафіксоване у концептуальній структурі, та емоційно-оцінне ставлення до цього знання [1, 176]. В.І. Шаховський називає емоції і почуття у моделі взаємодії свідомості зі світом методами його сприйняття. Кореляція інтелектуальної та афективної сфер сприяє емоційному способу пізнання мовної особистості [6, 15].

Як видно з вищенаведених цитувань, у терміносистемі сучасної лінгвістики перцептивний, емотивний та сенсорний компоненти практично ототожнюються як такі, що інкорпоровані до семантичної універсалиї. Втім, кожен з трьох репрезентантів триади FEELING:EMOTION:SENSE містить понятійну, образну та ціннісну складові, дискурсивну обумовленість, динамічність та варіативність. Окрім перелічених аспектів – значущих ознак концепту – В.І. Карасик називає ще тематичну фіксованість [2, 26].

У нашому дослідженні робиться спроба моделювання уніфікованого семантичного знання на основі триади концептів FEELING, EMOTION, SENSE як підсистеми концептуального знання, за сприяння якої лексикалізуються специфічні частини концептуальної інформації [1, 185]. Досягнення мети дослідження обумовлене виконанням наступних завдань: отримання і статистична обробка (квантифікація) даних (репрезентативна вибірка здійснювалася на матеріалах романів Теодора Драйзера “The Financier” та Джозефа Конрада “Chance ”); розмежування двох семіотичних планів триади FEELING:EMOTION:SENSE (плану змісту (інтеріоризація) і плану вираження (екстеріоризація) [4, 106]); типологічна організація досліджуваного концептокорпусу; компонування ієрархічно організованої структури інформаційних властивостей трьох концептів, тобто мегафрейму; кваліфікативна інтерпретація даних з метою таксономічної категоризації обраної триади концептів на підставі гіпо-гіперонімічного принципу.

У нашому дослідженні концепти кваліфікуються як динамічні ментальні утворення, своєрідні закодовані структури репрезентації фрагментів досвіду та афективної модальності, які опосередковують актуальні аксіологічні і когнітивні механізми шляхом кумуляції та трансмісії інформації. Таке тлумачення концептів детермінує перший етап нашого аналізу, а саме: селекційно-комбінаторне узгодження таких мовних одиниць, що беруть участь у семантичній об'єктивзації дійсності, тобто генерують кожен складник триади FEELING:EMOTION:SENSE. До таких мовних одиниць належать твірники концептуальних домінант (іменники: *feel, feeling(-s), emotion(-s), sense(-s), sensuousness, sensation, sentiment(-s), sentimentalist, sensibility*), індикатори процесуальності концептуальних домінант (дієслова: *feel(-s), felt, feeling, emote(-s)/(-d), sense(-s)/(-d)*), носії атрибутів – знаків властивостей ядра концепту (прикметники: *feeling, unfeeling, (un-)emotional, sensational, sensuous, senseless, sensible, sensitive, sentimental, sensual*), поширювачі усіх вищенаведених мовних одиниць (прислівники: *(un-)feelingly, (un-)emotionally, sensibly, sensuously, sentimentally*). Словотвірні парадигми концептів FEELING:EMOTION: SENSE ґрунтуються на даних тлумачного словника [7]. Частотність вербальної реалізації згаданих частин мови у романах Теодора Драйзера та Джозефа Конрада наведена у Таблиці 1.

Таблиця 1

Квантитативні закономірності узусу тріади FEELING:EMOTION:SENSE

Частини мови	Th. Dreiser “The Financier”	J. Conrad “Chance”	Всього
1. Дієслова	124	138	262
2. Іменники	113	96	209
3. Прикметники	15	21	36
4. Прислівники	2	4	6
Всього	254	259	513

Як вже зазначалося раніше, дистрибуція окремих конститuentів досліджуваної тріади дотепер репрезентувалася як розмита і неконгруентна, що узгоджується з висунутою нами так званою «нульовою гіпотезою», яка полягає в тому, що між розподілом частотності чотирьох частин мови у творах двох авторів немає суттєвої різниці. Встановити гомогенність чи гетерогенність нашого припущення можна, скориставшись критерієм хі-квадрат, який обчислюється за формулою: $\chi^2 = \sum \frac{(O-E)^2}{E}$, де O – емпіричні величини, наведені у Таблиці 1; E – теоретично очікувані величини.

Таблиця 2

Процедура оцінки розбіжностей між продуктами спостережень та теоретичними величинами

Частини мови	O	E	O – E	(O – E) ²	$\frac{(O - E)^2}{E}$
1. Дієслова	124	129,7	-5,7	32,49	0,25
2. Іменники	113	103,5	+9,5	90,25	0,87
3. Прикметники	15	17,8	-2,8	7,84	0,44
4. Прислівники	2	3	-1	1	0,3
1. Дієслова	138	132,3	+5,7	32,49	0,25
2. Іменники	96	105,5	-9,5	90,25	0,86
3. Прикметники	21	18,2	+2,8	7,84	0,43
4. Прислівники	4	3	+1	1	0,3
Всього	$\Sigma = 513$	$\Sigma = 513$			$\Sigma = 3,7$

Перевіривши ступінь похибки χ^2 за табличними даними [3, 174] спостерігаємо, що обидва ряди частотностей розподіляються практично рівномірно. Проте відомо, що сума χ^2 прямо пропорційно залежить від збільшення відхилення емпіричних від теоретичних величин, а це вказує на високий рівень селективності авторами романів того підкласу, який є специфічно-маркований подібною дифракцією. Відповідно до даних Таблиці 2, найбільше відхилення від теоретично очікуваних величин спостерігається у класі іменників, при цьому у творі Т. Драйзера емпірична частотність вживання іменників (113) більша за теоретичну (103,5), а у творі Дж. Конрада навпаки – теоретична частотність (105,5) перевищує фактичну (96). Власне саме така дистрибуція іменників спричинила подальший хід нашого дослідження, адже вони формують семантичне ядро будь-якого концепту, а дискурсивна проекція досліджуваних іменників відбиває рух концептів тріади FEELING:EMOTION:SENSE від лінгвокультурної потенції до текстової реалізації [4, 301].

У Таблиці 3 розлого репрезентовані квантитативні особливості узусу іменників у концептополі макрорівня FEELING:EMOTION:SENSE, де концептуальними доменами трьох мікрорівнів виступають відповідні археконцепти.

Таблиця 3

Інтегроване концептополе тріади іменників FEELING:EMOTION:SENSE

Археконцепти мікрорівнів	Th. Dreiser “The Financier”	J. Conrad “Chance”	Всього
1. Sense	78	53	131
2. Feeling	32	35	67
3. Emotion	3	8	11
Всього	113	96	209

За аналогією Таблиці 2 пропонуємо обчислення теоретично очікуваних величин для кожного окремого археконцепту тріади, результати якого представлені у Таблиці 4.

χ^2 для Таблиці 4 дорівнює 5,81, а порівняння одержаного результату з даними таблиці [3, 174]: $\chi^2_{0,5} = 5,99$ свідчить про прив'язаність поняття до слова і неприв'язаність до нього концепту, оскільки концепт є розсіяним у мовних знаках, тобто семіотично дисперсним [4, 106]. Проте

відомо, що у співвідношенні між мовними засобами і концептами встановлюються не односторонні відношення, а афективно обумовлена взаємодія, у якій актуальним є й рух концепт → знаки. Це означає, що не тільки мовні засоби апелюють до концепту, але й концепт апелює до них.

Таблиця 4

Процедура оцінки розбіжностей між продуктами спостережень та теоретичними величинами

Археонцепти мікрорівнів	Q	E	Q - E	(Q - E) ²	$\frac{(Q - E)^2}{E}$
1. Sense	78	70,8	+7,2	51,84	0,73
2. Feeling	32	36,2	-4,2	17,64	0,49
3. Emotion	3	5,9	-2,9	8,41	1,43
1. Sense	53	60,1	-7,1	50,41	0,84
2. Feeling	35	31	+4	16	0,52
3. Emotion	8	5	+3	9	1,8
Всього	Σ -209	Σ -209			Σ - 5.81

Динаміка прогресії від *інтеріоризації* до *екстеріоризації* досліджена нами згідно дистрибуції частотностей того мікрорівня іменників (див. Таблицю 4), якому притаманне найбільше відхилення між емпіричними та очікуваними величинами – це низка іменників на мікрорівні, об'єднаному археонцептом SENSE. Ми розглянули розподілення частотностей вживання двома авторами саме цього підкласу. Альтернативна таблиця набуває нового вигляду.

Таблиця 5

Дистрибуція частотностей трьох мікрорівнів концептополя FEELING:EMOTION:SENSE

Домінантний мікрорівень концептополя	Автори		Всього
	Th. Dreiser “The Financier”	J. Conrad “Chance”	
SENSE	78 a	53 b	131
інші мікрорівні концептополя	35 c	43 d	78
Всього	113	96	N = 209

Сума χ^2 для Таблиці 5 обчислюється за формулою $\chi^2 = \frac{(ad-bc)^2 N}{(a+c)(b+d)(a+b)(c+d)} = \frac{(78 \cdot 43 - 53 \cdot 35)^2 \cdot 209}{113 \cdot 96 \cdot 131 \cdot 78} =$

4,2, а табличний відповідник [3, 174]: $\chi_{0,05}^2 = 3,84$. З огляду на квантитативні дані робимо висновок, що між інкорпорованими до археонцепту SENSE прескрипціями-іменниками (*sense(-s)*, *sensuousness*, *sensation*, *sentiment(-s)*, *sentimentalist*, *sensibility*) у романах Т. Драйзера і Дж. Конрада спостерігається вартісний зв'язок, адже сума χ^2 (4,2) перевищує критичну величину (3,84).

Втім, сума χ^2 дозволяє встановити лише наявність вартісного зв'язку, а не його міру, яка, в свою чергу, обчислюється за формулою: $K = \frac{\chi^2}{\sqrt{N(r-1)(c-1)}}$, де K – коефіцієнт зв'язаності, r – кількість горизонтальних рядків у таблиці, дані якої підлягають аналізу, c – кількість вертикальних стовпчиків у таблиці. Отже, для Таблиці 3 $K = \frac{5,11}{\sqrt{209 \cdot 2}} = 0,117$, а для Таблиці 5 $K = \frac{4,2}{\sqrt{209}} = 0,141$.

Наразі ми підсумовуємо квантитативні дані про міру зв'язаності мікрорівня SENSE та ще двох мікрорівнів досліджуваного концептополя, які об'єднані доменами FEELING та EMOTION. Статистична обробка даних, аналогічна дескрипції до Таблиці 5 виявила, що коефіцієнт зв'язаності концептуального мікрорівня з археонцептом FEELING становить 0,092, а з археонцептом EMOTION – 0,126. Одержані результати уможливають реалізацію ще одного завдання нашого дослідження: *типологічної організації* концептів тріади FEELING:EMOTION:SENSE. Кореляція домену SENSE та іменників-конституентів на відповідних мікрорівнях (FEELING та EMOTION) ідентифікує їхнє взаємне ототожнення і приналежність до так званих *концептів антропоморфного порядку* [4, 91-92], котрі мають прямий стосунок до психічних і фізіологічних станів людини, специфіка яких полягає в здатності останньої реагувати на подразники зовнішнього світу і переносити їх на свій внутрішній світ, що підтверджується експлікацією контекстного оточення будь-якого з конституентів тріади SENSE.

На основі вищенаведених матеріалів квантитативної обробки даних пропонуємо проект реалізації *мегафрейму* тріади концептів FEELING:EMOTION:SENSE, котрий охоплює два етапи: об'єктивізацію та профілізацію [4, 109]. Лексична об'єктивізація концептів відбиває найпродуктивніший спо-

сіб їх вербального втілення – синкретичне ословлення концепту, яке реалізується через схильність останнього до своєї об'єктивації через рядопокладені одиниці, зафіксовані у динаміці редуції коефіцієнту зв'язаності. Так, стереотипний композиційний паттерн концепту SENSE ($r_k = 0,141$) містить наступні складники: *a feeling / perception – mental discernment or recognition – meaning – opinion or judgement*. Композиційний паттерн концепту EMOTION ($r_k = 0,126$) становлять такий ланцюжок: *a strong feeling – the part of a person's character that consists of feelings*. Відповідно, *a particular / physical sensation – a consciousness / vague awareness – an emotion or emotional perception or attitude – capacity for emotion – a sentiment, attitude, opinion* є композиційним паттерном концепту FEELING ($r_k = 0,092$).

З огляду на те, що усім трьом моделям притаманні подібні складники, робимо висновок, що існування в лінгвокультурі такої концептуальної трійки як FEELING:EMOTION:SENSE свідчить про те, що об'єктивація концепту – це процес, у якому одна ментальна одиниця актуалізується через іншу, бо жоден із розглянутих концептів не існує сам по собі, а є інтегрованим до системи собі подібних. На нашу думку, аксіоматика профілізації концептів, яку А.М. Приходько називає ще одним способом синтетичної презентації певного концептуального інваріанту його семантичними дублетами, або варіантами [4, 116], фальсифікує гіпотезу про суцільне ототожнення трьох ментальних утворень FEELING:EMOTION:SENSE, адже у такому випадку один з концептів фактично стає гіперонімом для ряду значеннево близьких до нього феноменів. Отже, у зв'язку з квантитативною апроксимацією емпіричних величин, що позначають частотність узусу іменників на мікрорівні концепту FEELING (див. Таблицю 3), а також враховуючи домінуючу позицію концепту SENSE у динамічному мегафреймі, пропонуємо наступну базову модель тріади концептів FEELING:EMOTION:SENSE (див. далі).

Застосувавши принцип двовекторності [5, 420] як компліментарну методику дослідження, резюмуємо вищезазначене: на рівні окремих лексичних одиниць нами були проаналізовані культурно-детерміновані феномени – концепти-абстракції FEELING, SENSE, EMOTION і змодельовано мегафрейм та знаковий образ даної концептуальної трійки. У запропонованому нами підході різноманітні системні утворення, як от: мікро- і макрорівні концептополя, мегафрейм і базова модель розглядаються як моноструктурні композиційні єдності, до яких можна апелювати єдиним методом дескрипції на основі інкорпорованості семантики до свідомості мовної особистості та до її когнітивних процесів. Отримана в результаті базова модель постає сегментом лексику індивіда, який на думку О.О. Залевської компонується упорядкованими семантичними полями [1, 110], де окремий вербалізований концепт виконує роль ідентифікатора лінгвокогнітивних компонентів на семасіологічному рівні і сенсорно-перцептивних та емотивних компонентів на психолінгвістичному рівні.

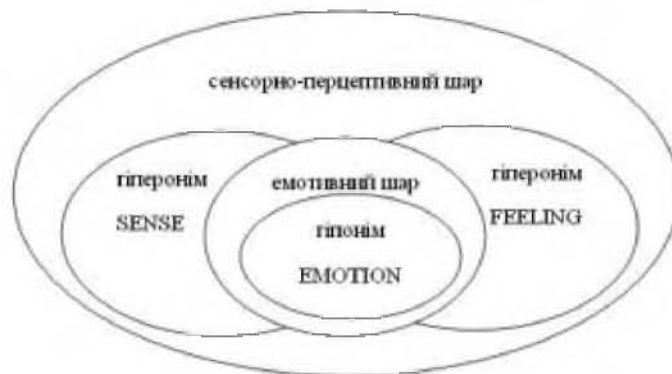

Рис. 1. Базова модель уніфікованого семантичного знання на основі тріади концептів FEELING:EMOTION:SENSE

Враховуючи той факт, що вербалізований концепт є мінімальним пакетом інформації, план вираження якого є двостороннім мовним знаком з принципово нічим не обмеженою лінійною протяжністю, слід констатувати: прийом фразеологічної реалізації концептів є усталеним способом фіксації ментального інваріанту, заданим мовною системою. Фразеологічні одиниці, відбиваючи лінгвокультурний досвід поколінь, є кристалізованими дискурсивними знаками, які тематизують певну предметно-референтну ситуацію. Тому преференції подальшого аналізу обраної тріади концептів знаходяться у площині модифікації та архівації смислів даних концептів крізь призму фразеологічного корпусу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Залевская А.А. Психолингвистические исследования. Слово. Текст: Избранные труды / А.А. Залевская. – М.: Гнозис, 2005. – 543 с.
2. Карасик В.И. Языковые ключи / В.И. Карасик. – М.: Гнозис, 2009. – 406 с.
3. Левицкий В.В. Квантитативные методы в лингвистике / В.В. Левицкий. – Черновцы: Рута, 2004. – 190 с.
4. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
6. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций: Монография / В.И. Шаховский. – М.: Гнозис, 2008. – 416 с.
7. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / [edited by Sally Wehmeier]. – Sixth edition. – Oxford: Oxford University Press, 2001. – 1422 p.
8. Dreiser Theodore. The Financier : [novel] / Theodore Dreiser. – London : Penguin Classics, 2009. – 528 p.
9. Conrad Joseph. Chance : [novel] / Joseph Conrad. – London : Penguin Classics, 1992. – 368 p.

**Захарчук І. О.
(Чернівці)**

ТИПОЛОГІЯ ДИСТРИБУЦІЇ ОПЕРАТОРА NOT В АВТОРСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена встановленню типології дистрибуції оператора NOT в авторському дискурсі та побудові основних дистрибутивних моделей.

Статья посвящена установлению типологии дистрибуции оператора NOT в авторском дискурсе та построению основных дистрибутивных моделей.

The present paper is focused on typology of NOT-operator distribution and structuring distributional structures of NOT in author's discourse.

Категорія заперечення постійно знаходиться у фокусі лінгвістичних досліджень (О.І.Шендельс, К.В.Ламіна, В.М.Бондаренко, Е.І.Левінтова, С.А.Ференець, О.В.Бондарко, Н.О.Слюсарєва, М.О.Таривердієва, І.А.Басарія, А.Д.Белова, Р.М.Фахретдинов, В.Г.Гак, В.М.Бурчинський, О.М.Голованова, Н.Ю.Головченко та ін.). Під запереченням у мовознавстві прийнято вважати вираження за допомогою різних мовних засобів такого стану речей, коли зв'язок між елементами висловлювання мислиться як реально не існуючий або в певний момент відсутній [9]. Заперечення, як і будь-яка універсальна категорія, не тільки підтримує існування мови як системи, але й наповнює її новими формами з новими категоріальними значеннями. Заперечення, як лінгвістичне явище має свої прояви на різних рівнях мовознавства: фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному, семантичному та дискурсивному.

Зазвичай, попередні дослідження були присвячені окремим засобам вираження заперечення (Ю.Г. Підпригора, В. Н. Бондаренко, І. В. Музейник, Л.В. Кардаш). Дана робота присвячена вивченню функціональної семантики оператора NOT у дистрибутивній формулі у структурі авторського дискурсу. Згідно нашої гіпотези, компонент значення заперечення залежить, по-перше, від авторської інтенції, по-друге, від регістру дискурсу і, по-третє, від сполучуваності оператора NOT у виділених дистрибутивних моделях.

Системне вивчення значення заперечення можливе тільки у структурі дискурсу, де воно зв'язане структурно, семантично та прагматично з іншими складовими. У сучасній лінгвістиці поняття дискурсу трактується неоднозначно. В. А. Звєгінцев розуміє дискурс як елементарну одиницю тексту, тобто складне ціле або змістовну єдність, що вирізняється на рівні мови і, як правило, реалізується у вигляді речень, пов'язаних між собою смисловими зв'язками [4, 22]. Н. Д. Арутюнова визначає дискурс як “зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними, соціокультурними, прагматичними, психологічними факторами; це – текст, узятий в аспекті подій; мовлення, що розглядається як цілеспрямоване соціальне явище, дія, як компонент, що приймає участь у взаємодії між людьми і механізмах їх свідомості” [1, 43].

Загальне спрямування та посиленій інтерес до вивчення категорії заперечення та засобів її вираження у дискурсі, відсутність комплексного підходу до вивчення категорії заперечення й всебічного аналізу її становлення зумовлюють актуальність теми статті.

Новизна полягає у комплексному вивченні дистрибутивних особливостей оператора NOT в авторському дискурсі та побудові моделей сполучуваності оператора NOT.